Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 008

XALQ TIBBIY MADANIYATI VA IJTIMOIY FAROVONLIK UYG‘UNLIGINING JADID MA’RIFIY MEROSI ASOSIDAGI AKSIOLOGIK TALQINI

Qalbyor Baxtiyorjon o‘g‘li Azamaliyev*
Farg‘ona davlat universiteti, mustaqil izlanuvchisi
✉ azamaliyev@91gmail.com

ANNOTATSIYA

Xalq tibbiy madaniyati jadid ma’rifiy merosi bilan bog‘liq qadriyatlar doirasida o‘rganiladi. Madaniy ma’no klinik samaradorlikdan, shaxsiy tajriba sababiy xulosadan farqlanadi. Qadr-qimmat, eshitilish, g‘amxo‘rlik yuki va real imkoniyatlar mezonlari taklif etiladi. Adabiy o‘qish tibbiy muolajaning o‘rnini bosmaydi. Tadqiqot nazariy bo‘lib, davolash tavsiyalarini bermaydi.

Kalit so‘zlar

xalq tibbiy madaniyati, jadid merosi, farovonlik, qadr-qimmat, g‘amxo‘rlik, klinik dalil.

DOI: 10.5281/zenodo.23302207

KIRISH

Xalq tibbiy madaniyati haqidagi falsafiy muhokama turli turdagi da’volarni bir-biridan ajratishni talab qiladi. Bir amaliyotning inson uchun tanish va ma’noli bo‘lishi, uning jamoaviy xotirada o‘rin olishi hamda kasallikka qarshi samaradorligi uch xil savoldir. Madaniy ahamiyat klinik isbot o‘rnini bosa olmaydi; klinik dalilga ehtiyoj esa insonning tajribasini mensimaslik uchun asos emas. Mazkur maqola aynan ushbu farqlarni jadid ma’rifiy merosi bilan qiyosiy aloqada o‘rganadi.

Karimovning jadid adabiyoti manbalari haqidagi tadqiqoti tarixiy-adabiy materialni manbashunoslik asosida ko‘rishga yo‘naltiradi [1]. Azimova Avloniy faoliyatini jadidchilik kontekstida yoritadi [2]. Ushbu manbalardan muayyan davolash usulining foydasi haqida xulosa chiqarilmaydi. Tadqiqot maqsadi, bilimga munosabat, g‘amxo‘rlik va qadr-qimmat masalalarini tarixiy meros bilan bog‘lagan holda, xalq tibbiy madaniyatini baholashning aksiologik chegaralarini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR

Sakkizta manba tarixiy-adabiy tadqiqot, bioetika, epistemik adolat, adabiy o‘qish, g‘amxo‘rlik va inson imkoniyatlari yo‘nalishlaridan maqsadli tanlandi. Klinik natijani tekshiruvchi adabiyotning mavjudligi ushbu maqolani klinik tadqiqotga aylantirmaydi. Maqolada davolash, tashxis, o‘simlik vositalari yoki kasallik profilaktikasi bo‘yicha amaliy tavsiya berilmaydi.

Normativ tahlilda uch turdagi bayon farqlandi: “men buni boshdan kechirdim”, “bunga aynan shu omil sabab bo‘ldi” va “boshqalar ham shu usulni qo‘llashi kerak”. Birinchisi tajriba bayoni, ikkinchisi sababiy da’vo, uchinchisi tavsiyadir. Har biri boshqa dalillash talabiga ega. Konseptual qiyoslash ana shu talablarga tayandi; insonlar bilan tajriba yoki tibbiy ma’lumotlar tahlili o‘tkazilmadi.

NATIJALAR

Madaniy ma’no va klinik dalil. Nejmetdinova va Gurileva bioetikaning rivojini, Seleznev esa zamonaviy madaniyatda identiklik masalasini o‘rganadi [3; 4]. Mazkur maqolada bu yo‘nalishlar insonning madaniy mansubligi bilan sog‘liq haqidagi da’voning tekshirilishi bir-birini inkor etmasligini muhokama qilish uchun qo‘llanadi. Shaxsning ma’lum amaliyotga yaqinligi uning tajribasini tushunishda ahamiyatli bo‘lishi mumkin; lekin bu yaqinlik samaradorlikni isbotlamaydi.

Shu sababli xalq tibbiy madaniyatini faqat “to‘g‘ri” yoki “noto‘g‘ri” degan yagona toifaga joylashtirish yetarli emas. Unda o‘zaro yordam, kasallik haqida gapirish usuli, uyat yoki ishonch bilan bog‘liq munosabatlar ham mavjud bo‘lishi mumkin. Ushbu jihatlar klinik foyda haqidagi da’vodan mustaqil tadqiq qilinadi. Maqola bunday madaniy elementlarning aynan qaysi jamiyatda qay darajada tarqalganini o‘lchamaydi.

Tajribaning eshitilishi va epistemik chegaralar. Kidd va Carel sog‘liqni saqlash amaliyotidagi epistemik adolatsizlikni tahlil qiladi [5]. Ularning yondashuvi insonning o‘z tanasi va kundalik cheklovlari haqidagi bayonini jiddiy qabul qilish zaruratini muhokama etishga asos beradi. Biroq o‘z tajribasi haqida gapirish vakolati barcha tibbiy sabablarni mustaqil aniqlash vakolati bilan bir xil emas. Shaxsiy tajriba va klinik bilim turli savollarga javob berishi mumkin.

Billington va hamkorlar umumiy o‘qish bilan kognitiv-xulqiy terapiyani surunkali og‘riq kontekstida qiyoslaydi [6]. Tadqiqotning muayyan sharoiti va ishtirokchilari bor; uning xulosalari jadid matnini o‘qishning hamma uchun davolovchi ta’sirini isbotlamaydi. Maqolada bu manba adabiy o‘qish haqidagi da’volarni aniq chegaralash uchun kiritildi. Madaniy mashg‘ulotga qiziqish tibbiy yordamning o‘rnini bosuvchi tavsiya sifatida talqin qilinmaydi.

1-jadval. Tibbiy madaniyatga oid da’volarning aksiologik chegaralari

Mezon	Tahlil savoli	Talqin sharti	Chegara
Madaniy ma’no	Amaliyot shaxs uchun nimani anglatadi?	Tajriba hurmat bilan tushuniladi.	Ma’no samaradorlik emas.
Guvohlik	Inson nimani boshdan kechirgan?	Bayon eshitiladi va aniqlashtiriladi.	Tajriba sababni isbotlamaydi.
Klinik da’vo	Davolash ta’siri tekshirilganmi?	Maxsus dalil talabi saqlanadi.	An’ana klinik dalil emas.
G‘amxo‘rlik	Yordam yukini kim ko‘taradi?	Vaqt va mas’uliyat ajratiladi.	Yaxshi niyat yukni yashirmaydi.
Farovonlik	Qanday real imkoniyat mavjud?	Tanlov va qadr-qimmat o‘rganiladi.	Qoniqish to‘liq mezon emas.

G‘amxo‘rlik, mehnat va farovonlik. Fraser g‘amxo‘rlik bilan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar orasidagi ziddiyatlarni nazariy tahlil qiladi [7]. Ushbu qarash uning mualliflik talqini sifatida olinadi. Mazkur maqolaga daxldor savol shuki, yordam ko‘rsatilganligi haqidagi ijobiy bayon yordamning vaqt va mas’uliyat yukini kim ko‘tarayotganini yashirmaydimi? G‘amxo‘rlikning madaniy qadri bilan uning amaliy xarajatini birgalikda ko‘rish zarur.

Hirai farovonlikni inson imkoniyatlari nuqtayi nazaridan muhokama qiladi [8]. Shu asosda farovonlik faqat ijobiy kayfiyat bilan cheklanmay, insonning real tanlovi va kundalik hayotdagi imkoniyati orqali ham baholanishi taklif etiladi. Yordamdan mamnunlik shaxsning boshqa tanlovi bo‘lmagani bilan birga mavjud bo‘lishi mumkin. Shuning uchun qoniqish bayoni imkoniyatlar haqidagi savolni bekor qilmaydi.

MUHOKAMA

Maqolaga bildiriladigan ehtimoliy e’tiroz, madaniy ma’noni klinik samaradan ajratish an’anani qadrsizlantiradi. Bu xulosa zarur emas. Biror marosim yoki hikoya hamjihatlik va eshitilish uchun qimmatli bo‘lib, kasallikni davolash vositasi sifatida isbotlanmagan bo‘lishi mumkin. Qadriyatning turini aniqlashtirish uni butunlay rad etish emas, da’voni unga mos dalil bilan bog‘lashdir.

Boshqa tomondan, hurmat nomidan har qanday sog‘liq da’vosini tanqiddan ozod qilish ham inson manfaatini himoya qilmaydi. Maqola madaniy kamsitishsiz savol berish imkonini muhokama qiladi: aytilayotgan fikr tajribami, sabab haqidagi taxminmi yoki umumiy tavsiyami? Ushbu farqlash insonning ovozini saqlagan holda da’voning chegarasini tushuntiradi. U muayyan usulni qo‘llash yoki to‘xtatish bo‘yicha individual ko‘rsatma emas.

Jadid ma’rifiy merosidan kelib chiqadigan zamonaviy klinik dastur ishlab chiqilgani da’vo qilinmaydi. Meros bu yerda bilimni tushunish, insonni eshitish va jamoat oldida mas’uliyat haqida savol qo‘yish uchun tarixiy kontekstdir. Kelgusi tadqiqot madaniy amaliyotning ma’nosi va yordamga murojaat qilishdagi tajribalarni sifat usullari orqali o‘rganishi mumkin; tibbiy samaradorlik esa boshqa dizaynni talab qiladi.

XULOSA

Xalq tibbiy madaniyati va ijtimoiy farovonlikning nisbati madaniy ma’no, shaxsiy tajriba va klinik dalilni farqlash orqali aniqlashtirildi. Jadid ma’rifiy merosi ushbu masalani bilim va qadr-qimmat nuqtayi nazaridan o‘rganishga yo‘naltiruvchi kontekst sifatida qo‘llandi. U tarixiy matndan zamonaviy davolash tavsiyasi chiqarishga asos bo‘lmadi.

Nazariy natija qadr-qimmat, eshitilish, g‘amxo‘rlik yuki va real imkoniyatlarni birgalikda ko‘radigan aksiologik yondashuvdir. Uning vazifasi tibbiy vositalarni baholash emas, turli da’volarning dalillash chegarasini saqlashdir. Maqola klinik qaror yoki malakali tibbiy yordamning o‘rnini bosa olmaydi.

Tadqiqot shaffofligi. Qo‘lyozma nazariy tahlildir; yangi empirik ma’lumotlar keltirilmagan. Matnni tayyorlashda sun’iy intellekt yordamidan foydalanilgan. Nashrdan oldin ilmiy muallifning yakuniy tekshiruvi va tasdig‘i zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov N. Jadid adabiyoti manbalari // Jadidshunoslik ilmi durdonalari / tuzuvchilar R. Sharipov, I. Sadillayev. Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. 2026. (p. 90–100).
2. Azimova D.U. Abdulla Avloniy va jadidchilik harakati // Surxondaryo: ilm va tafakkur. No. 2. 2025. (p. 71–76). DOI: 10.37547/surxon-2025-2-221
3. Нежметдинова Ф.Т.; Гурылева М.Э. Российская школа биоэтики: четверть века развития // Казанский медицинский журнал. Т. 99. № 3. 2018. (p. 521–527). DOI: 10.17816/KMJ2018-521
4. Селезнев И.С. Стратегия индивидуализации идентичности в современной культуре: философский анализ // Биоэтика. Т. 13. № 1. 2020. (p. 16–21). DOI: 10.19163/2070-1586-2020-1(25)-16-21
5. Kidd I.J.; Carel H. Healthcare Practice, Epistemic Injustice, and Naturalism // Royal Institute of Philosophy Supplements. Vol. 84. 2018. (p. 211–233). DOI: 10.1017/S1358246118000620
6. Billington J.; Farrington G.; Lampropoulou S.; Lingwood J.; Jones A.; Ledson J.; McDonnell K.; Duirs N.; Humphreys A.-L. A comparative study of cognitive behavioural therapy and shared reading for chronic pain // Medical Humanities. Vol. 43. No. 3. 2017. (p. 155–165). DOI: 10.1136/medhum-2016-011047
7. Fraser N. Contradictions of Capital and Care // New Left Review. No. 100. 2016. (p. 99–117).
8. Hirai T. Happiness and Human Development: A Capability Perspective // Journal of International Development. Vol. 28. No. 7. 2016. (p. 1155–1169). DOI: 10.1002/jid.3236